

УДК 911.2

ДЕНИСИК Г.І.

## АНТРОПОГЕННЕ ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО У ВІННИЦЬКОМУ ПЕДУНІВЕРСИТЕТІ

*Постановка проблеми.* Серед нових напрямів розвитку ландшафтознавства у другій половині XX сторіччя (геохімія й геофізика ландшафтів, меліоративне ландшафтознавство, екологія ландшафтів, історичне ландшафтознавство та інші) – антропогенне ландшафтознавство виявилось найбільш дискусійним. Особливо цікаві дискусії розгорнулися наприкінці 70-х – початку 80-х років XX ст. після публікації статті А.Г. Ісаченка «О так называемых антропогенных ландшафтах» [6]. Відповідь на цю статтю та інші подібні публікації дав Ф.М. Мільков [9], а загальний підсумок дискусії підвів В.С. Преображенський на конференції у Воронежі (1982 р.): «пройдет немного времени и отпадет необходимость в названии антропогенного ландшафтоведения, так как под ландшафтоведением станут подразумевать учение об антропогенных ландшафтах, с выделением в нем особого раздела о естественных ландшафтах» (цитовано за Ф.М. Мільковим [10, с.71]).

*Результати дослідження.* Сучасна загальна антропоцентрична переорієнтація світогляду, характерна й для представників природничих наук, сприяє розвитку досліджень результатів впливу людської діяльності на довкілля, зокрема особливостей формування й функціонування антропогенних ландшафтів. За час, що минув з 70-х років XX ст., розроблені основи теорії загального й регіонального антропогенного ландшафтознавства, видано низку монографій стосовно антропогенних ландшафтів окремих регіонів України [3] та окремих класів антропогенних ландшафтів [4,5], проведено сім конференцій, присвячених дослідженню антропогенних ландшафтів і як результат, на базі Вінницького педуніверситету сформувався своєрідний центр з їх вивчення [11]. В Україні це закономірно, бо на початку XXI ст. антропогенні ландшафти тут займають 92-95% території і саме їх функціонуванням та раціональним використанням буде визначатися майбутнє держави. Безперечно, що зацікавленість географів у пізнанні антропогенних ландшафтів буде зростати. Свідченням цього є розвиток досліджень антропогенних ландшафтів науковцями кафедри фізичної географії Вінницького, Криворізького, Уманського, Мелітопольського педуніверситетів, частково низки національних університетів України (Київського, Львівського, Чернівецького та ін.), галузевих інститутів тощо. Детальніше розглянемо розвиток досліджень антропогенних ландшафтів у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського.

В Україні першими дослідження антропогенних ландшафтів розпочали Л.І. Воропай [1] і В.П. Коржик [7] – Прут-Дністровське межиріччя і Поділля та Ю.І. Глущенко – Приазов'я і Крим [2]. В подальшому їх продовжили науковці кафедри фізичної географії Вінницького педуніверситету та, частково, інших навчальних й наукових установ України.

Дослідження антропогенних ландшафтів географами Вінницького педуніверситету умовно можна розділити на два етапи: перший – розвиток регіонального антропогенного ландшафтознавства, що передбачає детальні

дослідження антропогенних ландшафтів Поділля та України; другий – поглиблений розвиток основ загального антропогенного ландшафтознавства враховуючи напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених. Безперечно, що дослідження антропогенних ландшафтів упродовж цих етапів між собою тісно взаємопов'язані і постійно доповнюються та збагачуються.

Упродовж першого етапу чітко виокремилось кілька шляхів детального пізнання історії формування, функціонування, ландшафтної структури, раціонального використання та охорони антропогенних ландшафтів Поділля.

- Проведення широкомасштабних польових досліджень антропогенних ландшафтів упродовж 1993-2007 років дало можливість значно поглибити, а в окремих випадках і розробити нові методи і методики їх пізнання, зібрати й систематизувати накопичені матеріали для подальшого опрацювання.

- Підготувати й захистити вісім кандидатських дисертацій, присвячених окремим класам або підкласам антропогенних ландшафтів (селитебним, промисловим, дорожнім, водним тощо). У перспективі будуть охоплені всі антропогенні ландшафти Поділля. При цьому, значна увага приділяється й дослідженням натуральних ландшафтів, особливо в історико-географічному аспекті.

- Підготовка й видання серій монографій, де антропогенні ландшафти розглядаються в окремих розділах або вони їм присвячені повністю. До перших відноситься серія «Природа й ландшафти Поділля». У цій серії заплановано видати чотири монографії: «Середнє Побужжя» - підготовлено і видано географами Вінницького педуніверситету у 2004 р.; «Середнє Придністров'я» - підготовлено і видано географами Вінницького і Чернівецького університетів у 2007 р.; «Західне Поділля» - планується до видання географами Вінницького і Тернопільського університетів. Завершить серію монографія «Центральне Поділля». Друга серія присвячена виключно антропогенним ландшафтам Поділля, готується і видається на основі захищених кандидатських дисертацій. З друку вийшли монографії «Дорожні ландшафти Поділля» (2005 р.), «Селитебні ландшафти Поділля» (2006 р.) і «Водні антропогенні ландшафти Поділля» (2007 р.), підготовлено до друку монографію «Рекреаційні ландшафти Поділля». У цій серії заплановано видати до 2015 року 12 монографій, серед них «Промислові ландшафти Поділля», «Лісові антропогенні ландшафти Поділля», «Белігеративні ландшафти Поділля» та інші, а також монографії присвячені ландшафтно-інженерним та ландшафтно-техногенним системам. Ця серія монографій стане своєрідним підсумком роботи кафедри фізичної географії у вивченні антропогенних ландшафтів Поділля. Крім видання окремих серій, практикується також публікація окремих узагальнюючих монографій, де розглядаються актуальні проблеми пов'язані з раціональним використанням та оптимізацією натуральних й антропогенних ландшафтів Поділля й України. Серед них «Лісополе України» (2002 р.), «Лісостепові полісся» (2007 р.) та інші.

- Підготовка та видання підручників та навчальних посібників для студентів-географів вищих навчальних закладів України. Уже вийшло два видання навчальних посібників «Природнича географія Поділля» (1998 і 2006) та «Нариси з антропогенного ландшафтознавства» (1999, 2004). Планується видання «Природничої географії України», де будуть чітко виокремлені, але взаємопов'язані три розділи присвячені натуральній, історичній та антропогенній географії, «Антропогенного ландшафтознавства» та інших.

- Стає традицією проведення наукових конференцій присвячених вивченню антропогенних ландшафтів загалом й Поділля зокрема. Лише у 2000-2007 роках

таких конференцій у Вінниці проведено дві: 2004 р. – «Антропогенні географія й ландшафтознавство у XX і XXI сторіччях»; 2007 – «Історична географія: початок XXI сторіччя». Відрадно, що конференції на подібну тематику успішно проводять географи Уманського, Криворізького, Мелітопольського та інших педуніверситетів.

- Для кращого розуміння природи Поділля не лише фахівцями, але більш широким загалом, кафедрою фізичної географії видається науково-популярна серія красномовних нарисів «Земля Подільська». У цій серії заплановано видати вісім брошур. З друку вийшло чотири: «Простори Вінниччини», «Подільське Побужжя», «Заповідне Поділля» та «Містечка Східного Поділля», планується до публікації «Подільський камінь», «Діброви Поділля» та інші.

- Наукові доробки з досліджень натуральних й антропогенних ландшафтів публікуються в «Наукових записках. Серія: Географія», що регулярно (два видання за рік) виходять на кафедрі фізичної географії. Уже видано 14 збірників.

Дослідження другого етапу уже розпочалися. Зокрема вони стосуються пізнання процесів і явищ, що мають місце або пов'язані з розвитком антропогенних ландшафтів. Серед них взаємозв'язки та взаємовплив між ландшафтними комплексами виділених класів антропогенних ландшафтів, ландшафтно-інженерними та ландшафтно-техногенними системами і довкіллям, розвиток та функціонування мікроосередкових та похідних процесів в антропогенних ландшафтах, висотна диференціація й асиметрія антропогенних ландшафтних комплексів тощо. Безперечно, що дослідження усіх цих проблемних питань пов'язані із запитам практиці, раціональним використанням та охороною антропогенних ландшафтів, а також вирішенням екологічних проблем, що виникають в процесі їх функціонування. Разом з тим, це лише початок вивчення того, що встигла створити людина в процесі своєї діяльності.

**Висновок.** Україна загалом, та особливо окремі її регіони, на жаль є прекрасним і навіть унікальним регіоном для дослідження антропогенних ландшафтів. Їх пізнання актуальна проблема сьогодення й найближчого майбутнього. Через її вирішення відкриваються більші можливості до тісного взаємозв'язку науки з практикою.

1. Воропай Л.И. Роль антропогенного фактора в развитии географической оболочки. – Черновцы: ЧГУ, 1975. – 74 с. 2. Глущенко Ю.И. К типологии антропогенно-природных комплексов Керченского полуострова // Проблемы географии Крыма. – Симферополь, 1971. – С.14-19. 3. Денисюк Г.И. Антропогенні ландшафти Правобережної України. – Вінниця: Арбат, 1998. – 292 с. 4. Денисюк Г.И., Вальчук О.М. Дорожні ландшафти Поділля. – Вінниця: Теза, 2005. – 178 с. 5. Денисюк Г.И., Бабчинська О.И. Селитебні ландшафти Поділля. – Вінниця: Теза, 2006. – 256 с. 6. Исаченко А.Г. О так называемых антропогенных ландшафтах // Изв. ВГО, 1974. – Т.106. – Вып.1. – с.70-78. 7. Коржик В.П. К вопросу классификации измененных геокомплексов // Физ. география и геоморфология. – Киев: Вища школа, 1978. – Вып. 19. – с.17-22. 8. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты. – Москва: Мысль, 1973. – 222 с. 9. Мильков Ф.Н. В защиту антропогенного ландшафтоведения. – Изв. ВГО, 1975. – Т.107. – Вып.3. – с.24-31. 10. Мильков Ф.Н. Физическая география: учение о ландшафте и географическая зональность. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1986. – 328 с. 11. Міхелі С.В. Українські ландшафтознавчі школи: історія становлення, теоретико-методологічний фундамент, основні напрями досліджень // Історія української географії та картографії. Частина I. – Тернопіль, 2007. – с.55-59.

The development of anthropogenic landscape's knowledge in Vinnitca pedagogical university is considered in this article. They selected two stages: the first - regional researches of anthropogenic landscapes, particular in Podillya and Ukraine; the second - subsequent development of bases of general anthropogenic landscape's knowledge. Researches of anthropogenic landscapes during these stages closely associate between each other.